

ANTY-KONSUMPCJONIZM W PERSPEKTYWIE KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Badania naukowe przeprowadzone w rozprawie miały na celu opracowanie spójnego stanowiska wynikającego z nauczania społecznego Kościoła w odniesieniu do fenomenów konsumpcjonizmu i antykonsumpcjonizmu. Jednym z zamierzeń było zarazem przedstawienie koncepcji „kultury umiarkowania” wypływającej z nauczania społecznego Kościoła (analiza postulatów wyrażonych między innymi w encyklikach społecznych *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus annus*, *Caritas in veritate*, *Laudato si'*, *Fratelli tutti*), aby ostatecznie dokonać zestawienia postulatów/stylów życia „świeckich” ideologii z nauczaniem społecznym Kościoła.

Pytanie, na które poszukiwało się odpowiedzi brzmiało następująco: czy postulaty prezentowane w ramach nurtów kontestatorskich (antykonsumpcyjnych) mają ten sam zakres znaczeniowy, co – postulowana przez społeczne nauczanie Kościoła – „kultura umiarkowania”? Jeśli te zakresy nie są tożsame, to co je różni? Jeśli pokrywają się, to na jakiej płaszczyźnie można i należałoby doprowadzić do dialogu między nimi? Czy możliwa jest uniwersalna synteza tego postulatu wywodzącego się z dwóch różnych (ekonomiczno-społecznego i teologiczno-moralnego) światów?

Dla zrealizowania celu głównego prowadzonych badań skomponowano układ pracy, która ma charakter teoretyczny i składa się z czterech rozdziałów. Struktura pracy ma odzwierciedlać ciąg przyczynowo skutkowy obrazujący w jaki sposób neutralna moralnie konsumpcja stała się podwaliną nieuporządkowanego moralnie konsumpcjonizmu – zjawiska społecznego, kulturowego i ekonomicznego, w którym konsumpcja stała się głównym dążeniem i wyznacznikiem sensu większości działań, relacji i interakcji. Taki charakter ewolucji znaczenia konsumpcji stał się następnie przedmiotem kontestacji (antykonsumpcjonizmu), która tak jak sam konsumpcjonizm może i powinna podlegać wartościowaniu moralnemu.

Pierwszy rozdział zatytułowany „Konsumować, aby żyć” stara się zdefiniować konsumpcję ujmując ją w proces zaspakajania potrzeb ludzkich. Zaprezentowane w tym

rozdziale segmenty konsumpcji omówione są przez pryzmat dorobku badań ekonomicznych oraz psychologicznych. Uwypuklone zostały – konieczne dla podjęcia dalszych etapów badań – takie problemy jak: hierarchizacja potrzeb ludzkich (ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji Abrahama Masłowa), motywacja konsumentów, modyfikacje w zakresie przedmiotów konsumpcji (ukazanie drogi od konsumpcji dóbr materialnych do konsumpcji doświadczeń), skutki psychiczne, społeczne, ekonomiczne, kulturowe i etyczne związane z zaspokajaniem potrzeb.

W drugim rozdziale pod tytułem „Życie, aby konsumować” wskazano w jaki sposób przewartościowanie konsumpcji wpływa na życie osób i całych społeczeństw. W tej części pracy dokonano próby zdefiniowania zjawiska konsumpcjonizmu oraz przedstawiono liczne próby wyjaśnienia tego zjawiska. Opisane teorie można traktować w kategorii rozstrzygnięć ideologicznych. Konsumpcjonizm przeanalizowano także pod kątem jego znaczenia gospodarczego. Druga część rozdziału została przeznaczona na przedstawienie konkretnych przykładów prób – często daremnych – zaspokajania potrzeb w świecie konsumpcji.

Trzeci rozdział ukazuje na czym polega wydawałoby się spontaniczny charakter społecznej odpowiedzi na zastany porządek społeczno-ekonomiczny. Tytuł rozdziału „Odwet na demonie konsumpcji” odzwierciedlać ma to, w jakim charakterze pozostaje konsumpcja dla jej kontestatorów. Posadzeniu przesadnej konsumpcji na ławie oskarżonych towarzyszy przedstawienie długiej listy jej grzechów. Poczyniono przy tym starania zmierzające do zdefiniowania fenomenu antykonsumpcjonizmu. W tej części pracy przybliżono również historię dojrzewania nastrojów kontestatorskich oraz scharakteryzowano najważniejsze propozycje alternatywne. Przegląd zachowań antykonsumpcyjnych został uzupełniony o ich analizę przez pryzmat stanowisk wyjaśniających konsumpcjonizm. Następnie wskazano na funkcje społeczne i ekonomiczne wynikające z dotychczasowego i potencjalnego rozpowszechniania się postaw kontestatorskich. Rozdział zakończono na omówieniu procesu zaspokajania potrzeb zgodnie z antykonsumpcjonistycznymi wzorcami.

Czwarty rozdział pod tytułem „Konsumpcjonizm i antykonsumpcjonizm w przestrzeni KNS” poświęcony został stanowisku nauczania społecznego Kościoła – bezpośrednio do fenomenu konsumpcjonizmu i pośrednio do antykonsumpcjonizmu. Zważając na to, że w przestrzeni katolickiej nauki społecznej nie odnosi się wprost do zjawisk kreowanych na gruncie ideologii antykonsumpcjonistycznej, dokonano ich oceny korzystając z podstawowych narzędzi pomocnych przy stawianiu diagnozy (zgodnie z metodą katolickiej nauki społecznej). Zatem, po przedstawieniu grzechów konsumpcjonizmu (ujętych w schemacie relacyjności) i próbie wyjaśnienia przyczyn zrodzenia się kontestacji społecznej, dokonano oceny zjawiska

antykonsumpcjonizmu przez pryzmat zasad i wartości społecznych. Rozdział zakończono próbą przedstawienia praktycznej i zarazem katolickiej odpowiedzi na zjawisko konsumpcjonizmu oraz antykonsumpcjonizmu. Nieodzownym w tym miejscu było nawiązanie do chrześcijańskich tradycji ascetycznych oraz wyjaśnienie tego, jak na gruncie filozofii i etyki katolickiej rozumiana jest cnota umiarkowania. Rozdział zakończono wytyczając kryteria, które służyć mogą właściwemu rozeznaniu zgodności przybieranych w ramach antykonsumpcjonizmu postaw z nauczaniem społecznym Kościoła i zachowaniem pokoju społecznego.

Pracę zakończyło podsumowanie, w którym przedstawiono wnioski końcowe konfrontując je z postawionymi na wstępie tezami: Teza 1. Nieuzasadnionym jest redukowanie konsumpcjonizmu wyłącznie do przewartościowania konsumpcji materialnej motywowanej hedonizmem; Teza 2: Rezygnacja z posiadania sama przez się nie doskonali człowieka, jeśli nie przyczynia się do dojrzewania i ubogacenia jego „być”; Teza 3: Postulaty ideologii antykonsumpcjonistycznej nie mają tego samego zakresu znaczeniowego co postulaty „antykonsumpcyjne” wyłaniające się z KNS; Teza 4: W przestrzeni katolickiej nauki społecznej nie pojawiła się spójna alternatywa dla antykonsumpcjonizmu.